

بيناي هوناري چيرك (بيناي ووداو) ... محمّد سارابي

ووداو يېكېكې لې بينا سارابي وې بندييېكاني چيرك و لې پا
بيناكاني ديكې (كات و شولېن و كاركتېر)دا، بنياتي دقې چيرك
پېكدېهنن. (ئېرستې ۳۲۲ - ۳۸۴ پ.ز) وېها پېناسې ووداو دكات
كې "كردارېكې سارېتاو ناوېاست و كېتايي هېي". ۱ يان دگوترېت:
"زنجيرېكې (استې واقع)ن، لې ووي ئېرگانېيېو پېيو نديدارن
بېيېكېو لې سې سارېتاو ناوېاست و كېتاييېو، خېيان
دېنوېهنن. ۲ ياخود بې پېي ئېو چېمكېي كې (ناېد بارد ۱۹۱۵-۱۹۸۰)
بېي داشتوو "بريتيې لې كېمېكې ئېركې كارتېكراو لې لايېن
هېكارېكې يان چېند هېكارېكې تايېتو. ۳ واتې هېمېشې ووداو
بېهې هېكارگېلېكېو دېتېئاراو، كې سارېتاي جوېيېكې دروستدېكات
و پاشان ئېو جوېيې بې خاېكې بېرزدېبېتېو، هېمېشېش خاېكې
كېتايي هېي كې جوېيېكې تېدا دېوېستې، كې كېتايي بې ووداو كې
دېهنېت.

هېر ئېم هېهېشې، بې يارمېتي ئېگېزېكاني ديكې دق، بنياتي
چيركېكې هوناري دادېمزرېهنن، چونكې "چيرك كاتېك فېمې دېبېت كې
وېنېي ووداو كې تېواو دېگرت، واتې كاتېك ئېو ووداو سارېتاو
ناوېاست و كېتايي دېبېت و پېيو ندييېكې ئېرگانې هېرسې
بېشېكېكاني بېيېكېو دېبېستېتېو، چېشېي ئېو پېيو ندييېي
ئېندامېكاني لېش بېيېكېو دېبېستېو. ۴

ووداو، وېكې بينايېكې گرنگې چيرك و ئېمان، پېيو ندييېكې پتېوي
هېي لېگېكې گېانېوېدا، ووداوي هوناري ئېو زنجيرې
هېوېكېوتانېن، كې بې گېانېوېيېكې هوناري گېدراونېتېو و
چوارچېوېيېكې تايېت لېخې دېگرت.

بېگومان مېبېستېش لې ووداويي هوناري، ئېو ووداوانېن كې
چيركېكنوس لې چوارچېوېيې چيركېكېيدا بې شېوازېكې هوناري
دېيگېتېو، نېكې خودې ووداو كېان خېيان لې واقيعدا بېشېوېيېكې
هوناري ويا ندا بېت.

هېر دېباري ئېم پېيو ندييېش دگوترېت: "گېانېوې ئېركې ئېوېيې
لې دقدا ووداو كې يان چېند ووداو كې بگېتېو، كېبېسېر
پاېوانېكې/كاركتېر كې داها توون. بېئېوېي گېانېوې هېبېت، پېويستې

ووداواڤك لښ ئارادابښت، ئښگينا پښسښى گڼڼانښوښ دروستنابښت و
ئوكاتښ دښق دروست نابښت. "5 وڤك دښبينښ، لښرښشدا ووداوا وڤك
جښوهښرو هښوښنى دښق سښيردښكرښت، ئښمښش تښروانښنى (ئښرستښ) مان بښ
بښردښنښتښوښ، كاتښك ووداوا وڤك جښوهښرى تراجښدښا دښبينښت و
گڼښزښكانى دښكښى وابښستښدښكاتښوښ. 6 بښگومان لښ ژيانداو وښژانښ
چښندښها ووداوا دښنښئاراوا وښوودښدن، ئښوښى وادښكات يښكښك لښو
ووداواښ بښبښت هښوښنى چښرښكښكى هښونښرى، گښرانښوښيښكى
هښونښريانښيښ. دښبښت ووداواښك هښبښت و چښرښكنوس بښگښتښوښ، بښو
پښيښش ووداوا هښكاښكى سښرښكيښ بښ بوونى گڼڼانښوښ، ئښگښر
گڼڼانښوښش نښبښت، ژانښرښك بوونى نابښت بښناوى چښرښكښوښ.

(د. انگونيوس بگرس) لښبارښى بښناى ووداواښوښ دښيښت: "كښمښ
بښسښرها تښكښ كښ حښكايښتخوان لښ چوارچښوښيښكى دښيارښكراو
يښكيانښدښخاتښوښ، گښشښدښكښن و گښژدښن و بښ پښى ئښو چوارچښوښ
هښونښريښى بښى كښشراوښو پښيوښنښديښكى تښكمښشيان بښ
كارښكتښرښكانښوښ هښيښو دواترښش بښ خزمښتى (چښنښ) كارلښك دښكښن. "7
وڤك دښارښ، (د. انگونيوس) پښوښنښديښكى دښكښ ئاماښ پښدښدات، ئښويښش
پښيوښندى ووداواښ بښ گڼښزښكانى دښكښى (كارښكتښرو چښنښ) وښوښ.
ووداوا لښرښدا دواى چښنى دښق دښكښوت و خښى لښو گڼښيښوښ بښيان
دښكات، كښ چښرښكنوس بښشښوښيښكى هښونښرى بښى دښكښشښت.

هښرچى ووداوا و كارښكتښريښش، هښمښش دوو دووانښى لښكدانښبښاون و
كاردښكښنښ سښريښكترى. لښكوښ ووداواښك بښتښئاراواښ، كارښكتښرښكښ،
يان چښند كارښكتښرښك بوونيان هښيښو كارښگښريان دښكښوښتښسښر، يان
بښ پښچښوانښوښ، دښشښت كارښكتښرښكان وښى كارايان هښبښت لښ
هښنښئاراواښى ووداواښكان.

هښمښش ئامادښى و هاتښئاراواښى ووداوا، لښگښوښ گڼښزښكانى
دښكښدا، دښاردښيښكى پښشښنكراوښ، چونكښ "سروشښتى پښيوښنښديښكانى
كښسښتيښ جښربښجښرښكانى نښو دښقى {چښرښك}، لښ خښشويستن و
قلاښبوون، سښركښوتن و شكستخواردن، لښ دايكبوون و مردن، بزواتن و
وښستان، كښين و فښشتن، سښرجښميان هښچوونښك دښخوښقښنښ، كښ دښبنښ
هښى بښرهښمهښناني كښمښوښك رووداوا. "8 لښمښشدا هښكارى يښكښم،
لښبښرهښمهښناني ووداواښكاندا دښگښيښتښوښ بښ دښسښاتى كارښكتښر
خښى.

بښښام بښگومان دښشښت جښرښكى دښكښ لښ ووداوا هښبن، كښ هښچ
دښسښاتښكى كارښكتښرى تښدا نښبښت و بښگښيښتښوښ بښ دښسښاتښكى
ئښلاهى، يان سروشښتى، وښكو وودانى (هښرښسهښناني بښستښكى

بـفر، غـرقبـوبـوونـى كـشتـيـك، كـوتـنـخـوارـوـى فـكـيـك، باران و
لافاو،...هتد)، بـمـام بـگـومان كـاركـتـرـكان ئامادـيـان هـيـو دـكـونـ
ژـر كـاريـگـري دـرئـنـجـمـكانـيانـو. لـم وـانـگـيـشـو دـتـوانـين
دوو جـر لـ ووداو دياربـكـين، كـ برـيتـين لـ (وداوى كـسـتى و
وداوى سروشتى/ئىلاهى).

بـ گـانـوـى ووداوـك، دـشـتـ چـيرـكنـوس پـناـبـرـتـ بـر چـنـدين
سـرچاـوـى جـياـوازو لـيـو ووداوى چـيرـكـكـى وـرـبـگـرـت. واتـ
سـرچاـوـى چـيرـكنـوس هاـيـو دـكـرت پـناـبـرـت بـر چـنـدـها كـناـي
جـياـواز، لـ بـرئـوـى "ئـو باـبـتـانـى سـرچاـوـى چـيرـك پـكـدـهـنـن
ناـتـوادـرت دـسـتنـيشـانـبـكرـت، وـك پـيـوـك بـسـر چـيرـكـدا
بـسـپـنـدرـت، چـونـك چـيرـكنـوس سـرـبـسـتيـكـى مـوتـقـى هـيـو لـ
هـيـژاردنى هـر باـبـتـكـدا. "9 بـيـو لـ وى ئـم بـچـوونـو (قـرجـينا
فـ) دـتـ: "ئـوـى پـيـدـگـوتـرت باـبـتـى گـونـجاو بـ مـانـشـتـكـ
بوونى نـيـ، هـمـوـشـتـكـدـست دـدات بـتـ باـبـت. هـر هـسـتـك، هـر
سـيـفـتـكـى هـشـى يـان گـيانى، دـتـوانـدرـت بـكرـتـ باـبـتـى كـارـكـو هـيـچ
درـكـپـكـردنـك نـيـ نـتـوانـدرـت بـكـاربـهـنـدرـت. "10 ئـمـش پاسـادانى
ئـو دـكـات، كـ لـ بـنـتـدا جـرو چـنـدايـتى ووداوـكان نـين كـ
دـبـنـهـى سـرـكـوتـنى چـيرـكـكـ، بـكـو ئـو كـارامـيـ و ئاستى
هـونـريـ گـانـوـى چـيرـكنـوس، كـ ئاـيا دـتـوانـت ووداوـك كـ
سـرنـجى اـدـكـشـت، لـ بـرـگـكـى هـونـريـ باـدا بـيـگـتـو؟ بـيـ
دـكـرت ووداوـكـى سـادـو ئاسـايـى چـيرـكـكـى هـونـري لـ
بـرـهـمـبـهـنـرت، چـيرـكنـوس چـنـدين دـلالـت و مـانـاي جـياـوازى
پـبـبـخـشـت و چـنـدين لـيـنى پـنـهـانى تـدا درـكـپـكـات. بـ
پـچـوانـشـو، ئـگـر چـيرـكنـوس ئاستى هـونـري و كـارامـيـ
گـانـوـى لـواـزبـت، دـشـت گـانـوـى كـاراسـاتـكـى گـور، هـيـچ جـگـى
سـرنـجى وـرـگـر نـبـت.

ئـرـگـرچـى وـك وتمان سـرچاـوـى ووداوـكان ئـهان و ديارينـكـراون،
بـمـام بـ ديوـكـى دـيـكاـداو لـ وـانـگـيـكـى جـرايـتـيـو، دـتـوانـين
دوو جـر سـرچاـوـى گـشـتى- ووداوى تـكـسـت گـانـوـى يـكـان
درـيا بـكـين، ئـوانـيش مـبـسـتمان لـ (ووداوى واقـيـى و ووداوى
ئـندـشـيـن). لـ سـرچاـوـى يـكـمـيانـدا، دـتـوانـدرـت بـگـوتـرت
"ووداوى چـيرـك سـرچاـوـكـى واقـيـى و چـيرـكنـوس تـووشـى دـكـات، بـ
ئـوـى بـيـگـيـنـتـ پـلـى چـيرـك، لـ شـيـوـيـكـى ئـدـبـى دا. "11 واتـ
دـبـت ئـو واداو واقـيـى بـخـات قـاـبـى زـمان و گـانـوـى يـكـى
هـونـريـانـو لـ ئاستـكـى ئاسـايـو، گـيانـكـى هـونـريـانـى بـبـردا

بکات و بیگه یه نته ئاسته کی ئه ده بی.

له م حا ته شدا ئاراسته ی کارته کردنی نه وان واقع و ئه ده ب وایه؛ که واقع کار ده خاته سه ر ئه ده ب. له ردا "ئه وه ی به شه وه یه کی به رچاو هه ستی په ده کره ت ئه وه یه زهرینه ی کات ئه ده ب وه داوه کانی خه ی له ناو واقعی ژیا نه دا هه ده به به رته و ده یخاته دوو ته وی ده ف ئه ده به به کانه وه. "12 هه رچی جه ری دوو مهانه، چهره کنوس پشت ده به به به به م وه دا ی فراوانی جیهانی ئه نه ده شه یی خه یی و وه داوی چهره که که ی له وه وه ده خوه فته ده ت. ئه مه شه ئه وه ناگه یه نه ت، که چهره کنوس له م حا ته ده به ته واو ته ی له جیهانی واقع داده به به ت. ده شه ت چهره کنوس دیار ده یه ک، یان په یامه کی فیکری سرنجی ابکه شه ت، به به م به به گه یان ده ی په نه ده به ته به به ر ئه نه ده شه ی و له به گه ی خوه قان ده ی وه داوه که، یان چه نه وه داوه کی ده سته کرد وه، که زاده ی جیهانی ئه نه ده شه ی خه یین، په یامه که ی به گه یه نه ت. له م حه ته ته ی شدا گه ر کارته کردنه که له نه وان واقع و ئه ده ده به ده به ت، ده شه ت ئاراسته که له ئه ده به وه به به ر وه جیهانی واقع به به ت، چونکه وه که (ئوسکار وایه ده) ده به ت: "زه ر جاران ژیا نه لاسای هونه ر ده که ته وه. "13 ئه مه شه م به به به ته له وه یه زهر جاره ده شه ت سه رچاو کانی وه داو ئه نه ده شه ی ئه دیب به ت و دواتر له لای نه که سه نه که وه، ئه وه رواداوانه له واقعی ده لاسای به کره نه وه.

هه ره به یه ده توانین به به یین، به نه ی وه داو به ناغه ی هه ر چهره که که ی هونه ره یه وه به بوون و گه به به به ی وه داوه که، یان چه نه وه داوه که، چهره کیش بوونی نا به ت. به به م به به شه وه یه کی گه ته ده به ت ئاستی چه نه ته ی وه داو له چهره که ده سه ورده ره به ت و ئه وه مه دا فراوانه ی له به به مان ده به ده ده که به ت له چهره که ده به به ت. به به که ئه وه ی گه رنجه ئاستی گه به به به وه هونه ره یی ئه وه وه داوه یه، که جه گه ی سرنجی چهره کنوسه، له ئاسته کی ئه ده به به نه ده ده. له به شه وه، به نه ی وه داو، وه که به ناغه وه وه نه ی هه ر چهره که که ی هونه ره ی، په یوه نه ده یه کی په ته وه یی له گه به ته واوی به نه وه گه زه کانی ده که ی ده ده ده هه یه.

په راوه نه وه سه رچاو به کان:

1. ئه به به ت، هونه ره شه ره، وه رگه به به نه ی له ئینگلیزی و په شه که ی و په راوه نه ی: عه زیز گه ره ی، خا نه ی چاپ و په خه ی به به نه م، چ2، سه له مه نه ی 2011، ل33
2. مه ران جه لال مه م ده، به نه یی وه داو له به مه نه ی کورده ده، چاپی

کوردللیجی، چاپی یی کم، سللمانی ۲۰۰۹، ل ۱۳

۳. سەرچاوی پێشوو، ل ۱۳

۴. پێرێز سابر، بینای هونری چیرکی کوردی، بیاوکراوی دزگای

چاپ و پێخشی سەردەم، چاپی یی کم-سللمانی ۲۰۰۱، ل 82

5. سەنگەر قادر شەخ مەمەد حاجی، بنیاتی گەنجان، چاپی دزگای

تۆزین و بیاوکردن و موکریان، چ ۱، دەک ۲۰۰۹، ل ۱۵۳

6. ئەرست، هونەر شیعەر، وەرگەنانی ل ئینگلیزی و پێشکی و

پێراوی: زیز گەردی، خانە چاپ و پێخشی نەما، چاپی دوو، م،

سللمانی ۲۰۱۱، ل ۲۸

7. سەنگەر قادر شەخ مەمەد حاجی، بنیاتی گەنجان، چاپی دزگای

تۆزین و بیاوکردن و موکریان، چ ۱، دەک ۲۰۰۹، ل ۱۵۴

8. پێرێز سابر، بینای هونری چیرکی کوردی، بیاوکراوی دزگای

چاپ و پێخشی سەردەم، چاپی یی کم-سللمانی ۲۰۰۱، ل ۸۴

9. سەرچاوی پێشوو، ل ۸3

10. سەرچاوی پێشوو، ل 83-84

11. ئیبراهیم قادر مەمەد، لێکۆڵین و کورتە چیرکی کوردی ل

کوردستانی باشوردا، نامە دکتەر، ئادابی ز. سەحەدین، هەولەر-

ئاب ۱۹۹۷، ل ۲۴

12. سەنگەر قادر شەخ مەمەد حاجی، بنیاتی گەنجان، چاپی دزگای

تۆزین و بیاوکردن و موکریان، چ ۱، دەک ۲۰۰۹، ل ۱۵۳

13. سەرچاوی پێشوو.